

PAPER DETAILS

TITLE: GIRIT ISYANI'NDA YUNAN GÖNÜLLÜLER (1866-1869

AUTHORS: Hayrettin PINAR

PAGES: 364-379

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2490418>

GİRİT İSYANI'NDA YUNAN GÖNÜLLÜLER (1866-1869)

Doç. Dr. Hayrettin PINAR*

ÖZ

Mora'da başlayan isyan ile bağımsız Yunanistan'ın kuruluşuna giden kapılar ardına kadar açılmıştır. Fransa, İngiltere ve Rusya'nın ittifak halinde 1827 yılında gerçekleştirdikleri Navarin Baskını ile Yunanistan'ın fiilen bağımsız bir devlet haline getirildiği tüm dünyaya ilân edilmiştir. Yeni devlet kurulduğu andan başlayarak hem içerideki dinamiklerden hem de kurucularına duyduğu minnetten kaynaklanan bir mecburiyet ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu mecburiyetin doğal sonucu olarak genç Yunan Krallığı'nın kurucu siyasî aktörleri, geniş Osmanlı coğrafyasında yaşayan soydaşları ile birleşme hayalini devletin meşruiyeti ile eşanlamlı hale getirmişlerdir. Bu hayal vazgeçilmez bir hedef haline getirilerek Megali Idea biçiminde tarif edilmiş ve 19.yüzyıl boyunca Osmanlı topraklarında sık sık test edilmeye çalışılmıştır. Girit, bu zorunlu ve yayılmacı politikanın sahneye konulduğu en önemli Osmanlı topraklarından biri olmuştur. Nitekim 1866 yılının bahar aylarında Girit bir defa daha isyana teslim olunca Yunanistan, adanın Osmanlı Devleti'nden kopararak Atina ile birleşmesi amacıyla hayli ciddi bir çaba içine girmiştir. İsyanın başladığı ilk günlerden itibaren bizzat devlet tarafından hem sivil hem de askerî unsurlardan gönüllü birlikleri oluşturularak Girit'e gönderilmiştir. Bu organizasyonda görev almaya hevesli pek çok isim devlet tarafından teşvik edilmiş ve Yunanistan, açıkça haydutluk anlamına gelen bu faaliyetine neredeyse hiçbir endişe duymadan yaklaşık üç yıl boyunca devam etmiştir. Mora ve diğer Yunan topraklarından hem gönüllü/çete liderleri hem de devlet tarafından toplanan gönüllülerin Girit'e gönderilmesindeki ana hedef, Osmanlı Devleti'ni askerî olarak yenilgiye uğratmaktan daha çok isyanın uzaması ve büyük devletlerin müdahalesini sağlamaktan ibarettir. İsyanın ilk günlerinden itibaren Fransa ve Rusya'nın sunduğu destek, Yunanistan'ın, Avrupa müdahalesi hakkındaki arzusunun makul bir zemine dayandığını göstermektedir. Ancak Bâbîâli'nin takip ettiği kararlı politika ve diplomasinin yanı sıra Fransa ve Rusya'nın aksine İngiltere'nin, Osmanlı ile aynı perdede karar kılması, Atina'nın mukadder mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bâbîâli, Yunanistan, Megali Idea, Girit, Gönüllü

THE GREEK VOLUNTEERS DURING THE UPRISING OF CRETE (1866-1869)

ABSTRACT

The rebellion of Morea paved the way for the independence of Greece. The navies of England, France and Russia composed an alliance and they defeated the Ottoman naval force in the battle of Navarino which means the proclamation of the Greek independence practically. From the beginnings of the foundation of the Greek Kingdom that the new state had to face with the inner dynamics and her gratitudes towards the sponsors of that freedom. As a result of these two kinds of responsibility the new kingdom had accepted the policy of expansion (i.e irredentism) through the Ottoman lands to unite herself with the Greek population in the Ottoman Empire. This also provides a kind of legitimacy for the existence of the young state. This policy or goal has been described as Megali Idea which has been put into practice in the Ottoman lands through the XIXth century and the island of Crete was one of the most important areas with respect to the execution of this holy idea. A new uprising began in Crete in 1866 and Greek politicians believed in that it was a great opportunity to unite the island with Greece. The

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Tarih Bölümü/Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, hapinar@ogu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-7261-2394

Greek State has organized the volunteers deriving from both civilians and military corps to sent them Crete. The people full with enthusiasm have been provoked by the Greek State and she went on this operation as long as three years. Actually it was a definite banditry organized by the state but Greece had no fear to be denounced as a bandit state. The main idea to sent the volunteers picked by both bandit leaders and state herself was not to defeat the Ottoman military organization but to obtain the European intervention by virtue of the extension of the uprising as far as possible. This was a quite reasonable purpose or target since both France and Russia sincerely supports the Greek activities from the first days of the uprising onwards. However Greece has acquired the warm supports of these two great powers England was in opposite direction and she provided very effective aids to the Sublime Porte. Both the brilliant diplomatic abilities of the Ottoman State and the English support resulted in the defeat of Athens.

Keywords: Sublime Porte, Greece, Megali Idea, Crete, Volunteers

Giriş

İngiltere'nin, Paris elçisi olan ve bir süre önce İstanbul'da da aynı görevi yürüten Lord Lyons, 8 Aralık 1868 tarihli raporunda, ülkesinin Hariciye Nazırı Lord Stanley'e aşağıdaki cümleleri aktarıyordu:

"... Çok iyi biliyorum ki sadrazam Âlî Paşa'nın kişiliği gayet açıktır ve her ne kadar temkinli bir insan olsa da tamamen Türk gururu ile doludur. Aşağılanmaktansa onurlu bir zafer uğruna her türlü kararlılığı gösterecek bir karaktere sahiptir... Kendisini yakından tanırım ve sözleri daima ağır olduğu gibi söyledikleri söylemediklerinin yanında her zaman hafif kalır" (NA. FO. 881 / 1635, No. 13: 8 Aralık 1868).

İngiliz elçi, yukarıda yer alan sözcüklere Tanzimat Dönemi'nin önemli devlet adamı Mehmed Emin Âlî Paşa'yı tarif ederken başvurmaktadır. Lyons'u, bu ikaz dolu cümleleri kurmaya iten gerekçe, 1866 yılının bahar aylarında ortaya çıkan ve raporun gönderildiği tarih itibarıyla hâlâ sona ermemiş olan Girit İsyanı ile ilgilidir. Elçinin, Osmanlı sadrazamı hakkında kısa bir karakter analizi yapmasına sebep olan diğer gerekçe ise Fransa Hariciye Nazırı Moustiér'dir. Lyons'un yukarıdaki raporunun, Fransız nazırla yapılan görüşmeden hemen sonra kaleme alındığı anlaşıyor. Moustiér, İstanbul'daki temsilcisi Bourée'den aldığı mesaja atıfla Âlî Paşa'nın isyanı bitirmek için kaçınılmaz gibi görünen son adımı atmakta kararlı olduğunu açıklar. Moustiér, Bâbîâli'yi bu dramatik hamleden vazgeçirmek için birlikte çalışmak gerektiğini adeta yalvaran bir tonda İngiliz elçiye ifade etmektedir (NA. FO. 881 / 1635, No. 13: 8 Aralık 1868).

Fransa Hariciye Nazırı'nı, İngiltere ile işbirliği arayışına mecbur eden gelişme, Girit İsyanına son vermek amacıyla Bâbîâli'nin sahneye koyduğu yeni senaryodan kaynaklanmaktaydı. Osmanlı idaresine göre isyanın yaklaşık üç yıldır sona ermemesi ile Yunanistan'ın adadaki isyancılara verdiği destek arasında inkâr edilemez bir ilişki vardı. Dolayısıyla Yunanistan'ın Giritli isyancılara sunduğu katkıya daha fazla tahammül edilmesi mümkün değildi. Nitekim Bâbîâli, isyanın başından itibaren devam eden bu gerçeğin tamamen farkında olduğunu şüpheye yer bırakmayacak biçimde gösterecekti. Osmanlı yönetimi, Girit'te yaşanan ve bir türlü bastırılmayan kargaşanın tek sorumlusunun Yunanistan olduğunu uluslararası kamuoyuna ilan etmeye karar

verdi. Fransız nazırı, derin bir telaşa sürükleyen ve acilen çözüm bulunması gerektiğine ikna eden politik gelişme, Bâbiâli'nin bu güçlü yaklaşımından başka bir şey değildi.

Bâbiâli, Girit'te asayişin bir türlü sağlanamamasını, Yunanistan'ın sunduğu (her türlü) desteğe bağlasa da aslında isyanın devam etmesi daha çok Yunan topraklarından gelen ve bir türlü bitmek bilmeyen gönüllü isyancılarla ilgiliydi. Bağımsız bir devlet haline getirildiği andan itibaren Yunanistan'ın, Osmanlı topraklarına yönelik yayılma arzusu, Girit İsyanı ile birlikte bir defa daha canlanmıştı. Aslında isyanın hem başlaması hem de kısa sürede bastırılmamasının altında yatan temel sebebin Yunanistan'ın izlediği politikalar olduğunu yalnızca Bâbiâli düşünmüyordu. Mesela isyanın daha ilk aylarında İngiltere Başbakanı Lord Derby, açıkça Yunanistan'ı hedef alıyordu. İngiliz başbakana göre *ihtilâlin menşe'i Atina'da ve vücûdu Yunan devletinin müşâreketiyle ve bir takım gönüllüleriyle kâ'im* olduğunu belirtiyordu (BOA, İrade / Girit, 256: 8 Mart 1867). Kısacası Atina'nın, Girit'e gönderdiği gönüllüler, adada asayişin sağlanmasını engelliyordu.

Bâbiâli'nin, isyanın başından itibaren Yunan gönüllülere vurguda bulunması ve bu tespiti eşzamanlı olarak İngiltere'nin de paylaşması, geniş bir manevra alanı sağlamıştır. İngiltere'nin, isyan boyunca sunacağı desteği garanti altına almak amacıyla Londra Sefareti'nin de İngiliz basını aracılığıyla kamuoyunu etkilemeye çalıştığı anlaşılıyor (BOA. HR. SYS. 482 / 1, Ek 9 ve 11, 4 Nisan 1867). İngiltere'nin, isyanın ilk günlerinden Bâbiâli'nin meseleyi karara bağlayacağı 1868 yılının sonlarına kadar neredeyse sabit bir çizgide kaldığı açıktır. Mesela Lyons'un ardından İstanbul elçiliğine atanan Elliot, Bâbiâli'nin isyanı bitirmek amacıyla atmayı düşündüğü son adımı tereddütsüz biçimde desteklemektedir. İngiliz elçiye göre *Osmanlı Devleti'nin, son derece sıradan bir devleti kendi hukukuna saygı duymaya zorlama hakkı* tartışılmazdı. Ayrıca elçi, Bâbiâli'nin amaçlarına ulaşmak için Avrupa devletlerinin tarafsız kalmasını beklediğini ve bunun da makul bir istek olduğunu açıklar (NA. FO. 78 / 2024: 1 Aralık 1868).

Elliot'un, şaşırtıcı ve içten olduğu şüphe götürmeyecek destek sözleri ile sahadan gelen bilgiler arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Atina'daki İngiliz temsilci Erskine, Hariciye Nazırı Lord Stanley'e gönderdiği raporda, Yunan hükümetinin Türkiye'ye karşı izlediği saldırgan politikalarda hiçbir değişiklik olmadığını vurgulamaktadır. Hatta Yunan hükümetinin, gönüllülerin yanı sıra ordudaki muvazzaf askerleri bile Girit'e gitmeleri için teşvik ettiğini belirtmektedir (NA. FO. 881 / 1635, No. 2: 25 Kasım 1868). Böylece sorunun tarafları olan Osmanlı Devleti ile Yunan Krallığı'ndaki temsilcileri aracılığıyla İngiltere, son derece berrak bir fotoğrafa bakmaktadır. Nitekim Lord Stanley, Atina'daki temsilcisine Yunan hükümetini açıkça uyarması talimatını verir. İngiliz nazır, *Yunanistan'ın, tahrik ettiği bir meseleden ötürü Türkiye ile savaşa girmesi halinde garantör devletlerin destek vermeyeceğini* belirtecektir (NA. FO. 881 / 1635, No. 7: 7 Aralık 1868).

İngiltere'nin, isyanın başından itibaren sergilediği tutum, Yunanistan'ı olayın asıl sorumlusu olarak gördüğünü anlatmaktadır. 19.yüzyılın en önemli devletinin İngiltere olduğu hatırlandığında Yunanistan karşıtı pozisyonun, Osmanlı diplomatlarına hayli geniş bir konfor alanı sunduğu inkâr edilemez. Bu fiilî desteğe duyulan güvenle Bâbiâli,

1868 yılının sonlarında etkileyici bir adım atacaktır. Moustiér'nin, telaş hatta panik içinde Paris'teki İngiliz elçi ile görüşmesi ve işbirliği teklif etmesi, bu bilgiler ışığında daha berrak hale geliyor.

İngiltere'nin, Osmanlı siyasetine itiraz etmek bir yana destek sunması, 1868 yılının sonuna gelindiğinde perdeyi kapatacak son hamleyi yapmayı da kolaylaştırır. Ancak sorunu çözecek nihai adımı, yalnızca İngiliz samimiyetine bağlamak pek de insafli bir tespit olmayacaktır. Zira isyanın başından itibaren Âlî Paşa başta olmak üzere dönemin bütün devlet adamlarının hayli özenli bir politik repertuar oluşturdıkları teslim edilmelidir. İngiltere, Osmanlı yanlısı bir siyasî çizgide ısrar etse de Yunanistan'ın diğer iki garantörü olan Fransa ve Rusya, Atina'ya cömert yardımlarda bulunmuşlardır. Dolayısıyla Bâbîâli, İngiltere'nin izlediği siyasetten yararlansa da Fransa ve Rusya'nın, Yunanistan'a sunduğu destekle mukayese edildiğinde İngiliz tarafsızlığı hayli mütevazı kalır. Fakat bu kadarı bile nispeten bir dengenin kurulması ve Bâbîâli'nin, Avrupa müdahalesinden duyduğu endişeyi kısmen bastırmasına yetmiştir. Nitekim 19.yüzyılda sıkça rastlanan huzursuzluklardan farklı olarak Girit İsyanı, üç yıl boyunca bir iç mesele olarak kalmış ve Avrupa diplomasisinin ilgi alanının dışında tutulabilmiştir. Bu gerçek, Bâbîâli'nin kurduğu politik-diplomatik düzlemin isabetine işaret ettiği gibi isyanı bastırmak üzere uygulamaya konulan askerî tedbirlerin yerinde olduğunu da gösterir.

1866 yılında çıkan isyanı bastırmak amacıyla Bâbîâli'nin, Girit'te uyguladığı askerî hareketin başarısı, özellikle İngiltere'nin dikkatinden kaçmamıştır. Mesela Elliot, Giritli isyancılara Yunanistan'ın yanı sıra pek çok Avrupa devleti de açıkça destek verdiği halde Osmanlı askerinin isyanı bastırmayı başardığını belirtir. İngiliz elçiye göre bu durum, Osmanlı askerinin hüner ve kapasitesini bütün dünyaya ispat etmesi anlamına gelmektedir (NA. FO. 78 / 2024, 29 Kasım 1868). İngiliz temsilcinin yorumu, isyanın başından itibaren İngiltere'nin izlediği siyaset düşünüldüğünde subjektif bir içeriğe sahip gibi değerlendirilebilir. Ancak Âlî Paşa'nın, elçi ile gerçekleştirdiği mülakat sırasında söyledikleri, Osmanlı devlet adamının özgüvenini açık hale getirmektedir. Osmanlı sadrazamı, her ne pahasına olursa olsun Yunanistan'ın, Girit'e gönüllü göndermesini ve isyana sağladığı desteği durdurmaya kararlı olduklarını vurgulamıştır (NA. FO. 78 / 2024, 29 Kasım 1868). Dolayısıyla Bâbîâli'nin, Girit İsyanı boyunca sergilediği istikrarlı siyaset, yalnızca İngiliz desteğinin sağladığı iç huzuru ile ilgili değildir. Kaldı ki Rusya'nın İstanbul'daki şöhretli elçisi İgnatiev'in örtülü tehdidine Âlî Paşa'nın verdiği cevap da bu tespiti doğrulamaktadır. Rusya temsilcisi, İngiltere'de hükümetin değişeceği ve kısa süre içinde *Helen dostu* Gladstone'un başbakanlık koltuğuna oturacağını hatırlatarak İngiliz desteğinin devam etmeyeceğini ima eder. Ancak Âlî Paşa, elçinin tehdidini ciddiye almayarak kararlı tutumundan geri adım atmayacaktır (NA. FO. 881 / 1635, NO. 16: 29 Kasım 1868).

Âlî Paşa'nın, pek de kibar sayılamayacak Rus tehdidine rağmen Yunanistan'ı hizaya getirme inatçılığı, isyanın başından itibaren izlenen politikaya duyulan güvenle ilgili olmalıdır. Mesela Girit İsyanı boyunca Osmanlı idaresini en fazla meşgul eden konuların başında ada dışından Girit'e nakledilen silahlar yer almıştır. Girit Valisi Mustafa Naili Paşa'nın, adaya silah taşıyan bir grubun daha yakalandığı ve ne yapılması gerektiği hakkındaki sorusuna İstanbul'dan oldukça merhametli bir karşılık verilir. İstanbul'dan gönderilen cevapta bu gibi kişilerin idam cezasına çarptırılması

gerekse de şimdilik kürek cezasının daha doğru olacağı belirtilir. Zira sağduyulu ve aşırıya kaçmayan bir politikanın hem şimdi hem de gelecekte büyük yararları olacağı açıktır (İrade / Girit, 241: 6 Kasım 1866).

İsyanın daha ilk aylarında tayin edilen bu ılımlı çizgi, isyanın sonuna kadar neredeyse değişmeden devam edecektir. Kısmen yumuşak bir siyaset izlenmesinin temel nedeni, Avrupa devletlerinin diplomatik müdahalesine bahane oluşturmama isteğiyle ilgiliydi. Kaldı ki Yunanistan'ın, asayişin nispeten sağlandığı günlerde dahi adaya gönüllü göndermesi, askerî bir başarı hayalinden çok Avrupa müdahalesini davet etme amacına dönüktü (NA. FO. 881 / 1635, NO. 15: 29 Kasım 1868). Aslında Yunanistan'ın, Avrupa'nın diplomatik hatta askerî müdahalesine dönük beklentisi pek de haksız sayılmaz. Avrupa devletlerinin Osmanlı gündemine özellikle gayrimüslimler söz konusu olduğunda dâhil olması, 19.yüzyılın en alışıldık tecrübesiydi. Avrupa devletleri, Osmanlı içişlerine müdahale ederken neredeyse hep aynı masum gerekçeye başvuruyor ve *insanî müdahale*de bulunduklarını ileri sürüyorlardı (Rodogno 2012: 36-62). Kısacası hem Osmanlı idaresinin tahammül sınırları hayli geniş siyaseti hem de Yunanistan'ın adaya sürekli gönüllü göndermesi, ezberlenmiş bir tarih tecrübesiyle ilgiliydi. Böylece isyan devam ettiği sürece Yunanistan'ın, Girit hakkındaki *irredantist* tutkularının gerçekleşme ihtimali de yaşamayı sürdürecekti. Ancak Bâbîâli, en başından itibaren isyan ile *Megali Idea* arasındaki ilişkiyi fark ettiği için mümkün olduğu kadar çabuk davranmaya çalışmıştı. Yukarıda vurgulandığı gibi bu hızlı intibak, Elliot'ın deyişi ile Osmanlı askerinin zaferini getirmişti. Fakat Yunanistan'dan adeta sonu gelmeyen bir akın halinde gönüllü gelmesi, Girit'te mutlak asayişin sağlanmasını engelliyordu. Üstelik bu gönüllüler, Yunan devletinin organizasyonu ile Mora'dan ve Yunanistan'ın diğer bölgelerinden Girit'e akın ediyorlardı. Nihayet Bâbîâli, Yunan gönüllülerin Girit'e doğru hareketi engellenmediği sürece isyanın bitirilmesinin imkânsız olduğunu görerek 1868 yılının sonlarında Yunanistan'ı köşeye sıkıştıran bir ültimatom ilan etti.

1868 yılının Aralık ayında ilan edilen ültimatom beş maddeden oluşmaktaydı. Ültimatomun ilk maddesinde açıkça Yunanistan'ın, Girit'e göndermek üzere oluşturduğu gönüllü birliklerini dağıtması ve yeni birlikler toplamaması isteniyordu. İkinci maddede ise bu birlikleri taşımak üzere görevlendirilen *Enosis*, *Panhellinion* ve *Girit* isimli gemilerin faaliyetine son verilmesi gerektiği belirtiliyordu. Diğer üç madde de ise Girit'ten Yunanistan'a göç etmek zorunda kalan ailelerin dönüşlerinin kolaylaştırılması ve Osmanlı vatandaşlarına karşı suç işleyen Yunanların cezalandırılması konuları işleniyordu. Atina elçisi Yanko Fotiyadis Bey tarafından Yunan Hariciye Nazırı Deliyannis'e verilen ültimatomda, belirtilen şartların beş gün içinde karşılanmaması halinde Osmanlı elçisinin ve konsoloslarının Yunan topraklarını terk edecekleri de ilave edilmişti (BOA. İ. MTZ. 01, 16 / 482, Ek 4; NA. FO. 78 / 2024, 7 Aralık 1868). Böylece hem Bâbîâli hem de Hariciye Nezareti, Girit İsyanı'nın devam etmesi ile Yunan gönüllüler arasında açık bir ilişki olduğunu kayıt altına alıyordu. Ültimatomun ana fikri olarak gönüllülerin seçilmiş olması ve Yunan devletinin bu akını durdurulmaması halinde diplomatik ilişkilerin kesileceğinin belirtilmesi acil bir halin oluşması anlamına geliyordu. Gönüllüler meselesi isyan boyunca Osmanlı Devleti'ni

çok meşgul etmişti. Nihayet bu meseleye tamamen son vererek Girit İsyanı'nın gündem dışına çıkarılması hedefleniyordu.

Yunanistan'ın Osmanlı Topraklarındaki Soydaşları İle Birleşme Hayali

Yunanistan, bağımsızlığını kazanmak amacıyla 1821 yılında isyan etti. Napoleon İstilalarının hatırası henüz taze olduğu ve Viyana Kongresi ile Avrupa'da yeni bir nizam kurulduğu için isyan, ciddi bir tehlikeye yol açmadan kısmen bastırıldı. Napoleon'un yol açtığı kaosu kısa süre önce bitirilmesi ve Avrupa siyasetine Avusturya'nın muhafazakâr başbakanı Clemens von Metternich'in hâkim olması Osmanlı için bir şans anı olmuştu. Zira Metternich'e göre meşru hükümdarlarına isyan eden Yunan asilerin akıbeti Avrupa'yı hiç ilgilendirmemekteydi (Sauvigny 1962: 251). 1821 yılında Avrupa'dan beklediği yardımı alamasa da isyanın 1826 yılındaki ikinci aşaması sırasında neredeyse bütün sahne Yunan bağımsızlığı için yeniden kurgulanmıştı. Nitekim 1827 yılında Navarin'de Osmanlı donanmasına yaşatılan felaket, Yunan bağımsızlığını da mukadder hale getirdi. Metternich'e göre *Navarin baskını açık bir barbarlıktı* (Viereck 2005: 85). Ancak Avusturya başbakanının haykırışı sonucu değiştirmemiş ve Fransa, İngiltere ve Rusya'nın cömert yardımları sayesinde 1830 yılında bağımsız Yunan Krallığı kurulmuştur.

Yunanistan, üç garantör devlet tarafından bağımsızlığına kavuşturulurken 19.yüzyıl boyunca devam edecek iki temalı bir öykü de Avrupa siyasetindeki yerini alıyordu. Üç koruyucu devletin gösterdiği *hayırseverliğin* karşılıksız olması siyasetin doğasına aykırıydı. Bağımsız Yunanistan, milliyetçilik çağının ürünü olsa da tahta Bavyeralı bir hükümdar oturacaktı. Ayrıca yeni devlet veya millet, ülkesini Avrupa yatırımları açısından verimli bir toprak parçası haline getirerek bağımsızlığın bedelini ödeyecekti (Salzmann 2011: 21; Jusdanis 1998: 62). Öykünün ikinci teması ise (doğal olarak) yeni devletin kurulduğu Mora yarımadasının eski sahibini ilgilendiriyordu. Yunanistan kurulduktan hemen sonra Osmanlı topraklarında ikamet eden soydaşlarına kavuşmak istediğini ilân edecekti.

Yeni devletin hukukî çerçevesinin çizileceği anayasa için 1844 yılında bir kongre toplandı. Kongre, Yunan Krallığı'nı şekillendirecek formel yapının oluşturulmasından daha çok bu yapıyı biçimlendirecek esprinin meşru hale getirilmesi açısından önemliydi. Zira dönemin başbakanı Ioannis Kolletis, 14 Ocak 1844'te neredeyse 19.yüzyıl boyunca sürecektir ve genç krallığın varlığını izah edecek siyaseti özetleyecekti. Konuşmanın ana fikrini *Büyük Yunanistan* hayali oluşturuyordu. Kolletis'e göre Osmanlı sınırları içinde kalan Teselya, Trabzon, Edirne hatta İstanbul, Yunan devletine doğal olarak dâhil edilmesi gereken bölgelerdi (Clogg 1997: 67). Böylece kurulduktan kısa süre sonra Yunanistan'ı hayata bağlayan kutsal amaç ilan ediliyor ve *Megali Idea*, hikmet-i hükümet ile eşanlamli hale getiriliyordu.

Anayasaya yön veren ruh hali, Osmanlı Devleti'ne doğru genişlemek olunca diğer hukukî metinler de bu takıntıdan payına düşeni alacaktı. Mesela Yunan Ceza Kanunnamesi'nin 136. Maddesi ile Osmanlı topraklarında macera aramaya hevesli Yunan vatandaşları neredeyse teşvik ediliyordu. Söz konusu maddeye göre yabancı ülkelerde eşkıyalık faaliyetinde bulunacak Yunanistan vatandaşlarının cezalandırılması hayli kurnaz bir şarta bağlanmıştı. Buna göre faaliyette bulunulacak toprakların uluslararası camia tarafından tanınan bir devlete ait olması gerekiyordu. 19.yüzyıl

boyunca Yunan çeteleri Osmanlı topraklarında mesai harcarken hem Osmanlı Devleti'nin hem de diğer ülkelerin bu tip kişilerin cezalandırılması hakkındaki istekleri, bu maddeye dayanılarak geri çevrilecekti. Çünkü Yunanistan, Osmanlı coğrafyasındaki soydaşlarının yaşadığı toprakları büyük Yunanistan'ın parçası gibi değerlendiriyor ve Osmanlı egemenliğini tanımıyordu. Ancak aynı topraklar, bağımsız bir devlet organizasyonuna sahip olmadıkları ve diğer devletler tarafından da tanınmadıkları için her türlü yasadışı faaliyet yasal hale geliyordu. Dolayısıyla bu tip faaliyetlerde bulunmaya niyetli pek çok Yunan vatandaşı, herhangi bir cezai takibata uğramadan Osmanlı topraklarında doğacak her türlü fırsatı değerlendiriyordu (Robson 1960: 40-41). Nitekim dönemin Osmanlı devlet adamları da bu yayılma arzusunu ortaya çıkıttığı andan itibaren tespit etmiş ve dikkatle takip etmeye başlamıştı (Salâhaddin 1306: 260-265).

19.yüzyıl boyunca devam edecek ve Osmanlı yöneticileri tarafından özenle izlenecek bu faaliyetler açısından en verimli coğrafyaların başında Girit geliyordu. Mora'da çıkan isyandan sonra Yunanistan'ın bağımsızlığına kavuşması, ünlü Yunan yazar Kazancakis'in deyimi ile Giritli Rumlarda Yunanistan ile birleşme arzusunu bir tutku haline getirmişti (1993: 66-67). 1866 yılında çıkan isyan sırasında bu ihtiras bir defa daha hatırlandı ve Yunan gönüllüler, isyana destek vermek amacıyla kitleler halinde Girit'e seyahat etti. İsyanın başladığı ilk aylardan itibaren Yunanistan'dan çok sayıda gönüllü gelmiş ve adadaki Osmanlı yöneticileri bu durumu yakından tespit etmişti. Mustafa Naili Paşa, Yunanistan'dan gruplar halinde pek çok gönüllünün adaya geldiği ve bunların tamamını etkisiz hale getirmenin güçlüğünden bahsediyordu. Bunların gelişleri engellenmedikçe isyanın bastırılması da zorlaşıyordu. Avrupa müdahalesine fırsat vermemek için kış gelmeden önce bu gönüllüler mağlup edilmeli hatta bu *gürûh-ı fesede yerlerine avdet eylemeleri için* kendilerine izin dahi verilmeliydi (BOA. İrade / Girit, 245, Ek 1: 19 Kasım 1866). Girit valisini, Yunan gönüllüler konusunda bu denli hassas hatta ikaz dolu bir üsluba iten gerekçe, isyanda oynadıkları rol ile ilgiliydi. Ayrıca bunların varlığına son verilmedikçe yabancı devletleri isyanın bittiğine ikna etmek de mümkün olmayacaktı (BOA. İrade / Girit, 248: 18 Ocak 1867).

Osmanlı yönetiminin, isyan ile Yunanistan'dan gelen gönüllüler arasında kurduğu denklem, aslında isyanın iki yıldan uzun süredir neden bitirilemediğini özetliyordu. Osmanlı Devleti, defalarca Girit'e gönüllü göndermemesi konusunda Yunanistan'ı uyarsa da bir sonuç alamamıştı. İki devlet arasındaki uyuşmazlığın doruk noktasına ulaştığı 1868 sonbaharında bile Yunanistan, adaya gönüllü göndermeye devam ediyordu. Mesela Erskine, yaklaşık 1000 kişiden oluşan bir gönüllü grubunun Yunanistan'dan ayrılmak üzere hazır beklediğini rapor etmekteydi (NA. FO. 881 / 1635, No. 1, 25 Kasım 1868). İngiliz elçi, yalnızca bu gruptan bahsetmiyor isyan boyunca hem Yunanistan'da hem de Girit'teki Rumlar arasında büyük bir şöhrete kavuşan çete lideri Petropoulaki'ye de özel bir paragraf açıyordu. Elçi, 19 Kasım 1868'de Petropoulaki'nin, yanındaki gönüllülerle birlikte Panhellenion isimli gemiyle Girit'e hareket ettiğini belirtiyordu. Ancak elçinin Londra'ya gönderdiği raporda dikkati çeken asıl ayrıntı, gönüllülerin sıradan vatanseverler ya da amatörler olmanın ötesinde profesyonel bir kimliğe sahip olmalarıyla ilgiliydi. Erskine, Yunan ordusunda görev

yapan pek çok askerin de Petropoulaki ile birlikte adaya hareket ettiğini belirtecekti (NA. FO. 881 / 1635, No. 2, 25 Kasım 1868).

Erskine'in raporu, yukarıda tarif edilen ve kurulduğu andan itibaren Yunan Krallığı'na ruhunu veren ana fikri görmek açısından deklanşöre basma anıdır. Genç Krallığın soydaşlarına doğru genişleme hayali, devleti hayata bağlayan atar damarı ifade etmektedir. Dolayısıyla 1866 yılında çıkan isyanda canlarını feda etmekten çekinmeyen bir takım Yunan vatandaşları, samimî kardeşlik hislerinin yanı sıra devletin organize ettiği bir kampanyanın da etkisi altında kalmışlardır. Kafileler halinde devam eden gönüllü akınının bir devlet organizasyonu olduğu o kadar açıktır ki Bâbiâli bu seyahatin durdurulması için doğrudan Yunan devletini muhatap alacaktır. Özellikle Petropoulaki ve adamlarının, Atina otoritelerinin himayesi sayesinde sahne alabildiklerini düşünen Osmanlı idaresi, adı geçen çetenin faaliyetlerine son verilmesini isteyecektir (NA. FO. 881 / 1635, No. 3, 5 Aralık 1868).

Aslında isyanın başından itibaren Yunanistan'dan gelen gönüllü grupları arasında özellikle Petropoulaki ve adamlarının Osmanlı Devleti'ni hayli meşgul ettikleri görülüyor. İsyanın başladığı 1866 ilkbaharından itibaren Petropoulaki ve adamlarının, Osmanlı idaresi tarafından yakından takip edildiği anlaşıyor. Aynı yılın sonbaharında Mustafa Naili Paşa, İstanbul'a gönderdiği yazıda bu gurubun adını açıkça zikrederek *Petropoulaki a'zâsı ve cem'iyyet-i fesede erkânının* Girit'teki faaliyetlerinden bahsediyordu (BOA. İrade / Girit, 245: 19 Kasım 1866). Gerek adı geçen gönüllü grubu gerek diğer gruplar, bu faaliyetin bizzat Atina hükümeti tarafından organize edildiği ya da en azından resmî makamlar tarafından engellenmediği biçimindeki hükmü destekliyor. Bâbiâli'nin, 1868 yılının sonuna doğru ilan ettiği ultimatom da Yunan hükümetini gönüllülerin Girit'e gitmesine engel olmadığını zımnen kabul etmeye mecbur bırakmıştır.

Moustier, Paris'teki Osmanlı temsilcisi Cemil Paşa ile gerçekleştirdiği mülakatta Atina'daki Fransa elçisinden aldığı bilgileri nakleder. Fransa elçisinin verdiği bilgilere göre Atina hükümeti, Girit İsyanına dâhil olduklarını kabul eder. İsyanın bir an evvel bitmesini istediklerini çünkü isyandan ötürü adadan göç ederek Yunan topraklarına sığınan Giritli Rumların hayli kötü şartlara mahkûm olduklarını belirtir. Ancak Başbakan Komondoros, her ne kadar devlet ve hükümetini bir an evvel bu işten kurtarmaya çalışsa da Yunanistan'daki muhalefet, hareket kabiliyetini sınırlandırmaktadır. Ayrıca Atina'daki elçisi aracılığıyla Rusya, sürekli olarak Yunan siyasetine müdahale etmektedir. Başbakana göre Yunanistan'ın, isyanda bu denli aktif rol almasının arkasında da Rus politikasının etkisi tartışılmaz bir gerçektir (BOA. İ. MTZ (01), 15 / 452: 24 Eylül 1867).

İsyanın ikinci yılında Yunan Başbakanından gelen itiraflar, hükümetinin ve devletin eşkıyalık faaliyetine destek verdiğini berrak biçimde göstermektedir. Her ne kadar Yunan Başbakanı, meseleyi Rus siyaseti ile ilişkilendirmeye çalışsa da Atina hükümetinin izlediği tahrik dolu politika, Bâbiâli tarafından yakından izlenmektedir. Osmanlı yönetimi, isyanın başından itibaren *esliha ve levâzımâtı mükemmel eşkıya fırkalarıyla* yapılan saldırıların Yunan hükümeti ve dostları tarafından organize edildiğinin farkındadır (BOA. İ. MTZ (01), 15 / 461: 8 Ocak 1869). Ancak Yunanistan'ın tükenmek bilmeyen bir enerji ile Osmanlı topraklarında istikrarsızlık çıkarma ihtirasi,

yukarıda vurgulanan kuruluş ideali ile ilgilidir. Dolayısıyla bu gerçek, Atina'daki her hükümeti, doğal olarak büyük devletlerin piyonu/müttefiki haline getirmektedir.

Bu varoluşsal hakikat, Osmanlı devlet adamı tarafından en baştan itibaren idrak edilmiştir. Yunanistan'ın genişleme hayali, üç garantör devlete Atina üzerinde geniş bir rol kapma imkânı sunarken bu devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda Atina'nın politikalarını tahkim ve teşvik etme fırsatını da beraberinde getirmiştir. Böylece Helenlere bağımsızlık lütfunda bulunan üç garantör devletle Yunan siyasî eliti arasında simbiyotik bir ilişki ortaya çıkmıştır. Osmanlı yönetimi ise en küçük bir kafa karışıklığına düşmeden bu ilişkinin biçim ve içeriğini açıkça tespit etmektedir. Bâbîâlî'ye göre *düvel-i mu'azzama... sulh ve müsâlemetin hâlisâne devâmı arzusunda ise her şeyden evvel Yunanistan'a müstevli olmuş olan hummâ-yı fitne ve fesâda nihâyet vermek çâresini düşünmelidir* (BOA. İ. MTZ (01), 15 / 461: 8 Ocak 1869).

Osmanlı idaresi, İstanbul ile Atina arasında barışın hâkim olmasını istediklerini söyleyen büyük devletlere reçeteyi sunmaktadır. İki devlet arasında sıcak ilişkilerin geliştirilmesi, Yunanistan'ın yayılma arzusunu terk etmesine bağlıdır. Ancak Osmanlı devlet adamı tarafından açıkça işaret edildiği gibi merkezinde Helen irredantizminin bulunduğu sorun üreten politika, aynı zamanda büyük devletlerin eseridir. Buradaki bağlam içinde kalarak söylemek gerekirse Yunanistan'ın, Girit'e sürekli gönüllü göndermesi özellikle Rusya tarafından desteklenmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi bu gerçeği, bizzat Yunan Başbakanı da itiraf etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca yalnızca Rusya değil Fransa da isyanın başından itibaren açıkça Yunan tezlerine bağlanmış hatta hayli cömert yardımlarda bulunmuştur.

Girit İsyanı'nın başladığı ilk günlerden itibaren Fransa, adanın Osmanlı hâkimiyetinden çıkarılması gerektiğini açıkça ifade etmiştir. Mora İsyanı sırasında Girit'in de ayaklandığı ve asayişin sağlanması amacıyla adanın geçici olarak Osmanlı egemenliğinde bırakıldığını iddia edecektir. Ancak Bâbîâlî bu iddiayı reddederek fethedildiği günden itibaren Girit'in herhangi bir özel statüye sahip olmadığı ve diğer Osmanlı toprakları gibi idare edildiğini açıklamıştır (Muharrerât-ı Resmiyye: 12). Fakat Osmanlı idaresinin açıklamalarına rağmen Rusya'nın yanı sıra Fransa'nın da Yunan tezlerine bağlanması, Girit İsyanı boyunca Atina'nın adaya gönüllü göndermekten çekinmemesini sağlamıştır. Fransa özellikle isyandan ötürü Girit'ten göç etmek isteyen Rumların, Mora'ya taşınmasında aktif rol oynamıştır. Hatta yalnızca kendi gemileri değil Fransız bayrağı çeken bütün gemilere de mültecilerin taşınması için dokunulmazlık güvencesi vermiştir. Bir başka ifade ile hem Rusya hem de Fransa'nın, saklamaya gerek duymadıkları destekleri, Yunanistan'ı daha cesur adımlar atmaya teşvik etmiştir. Ancak Bâbîâlî, Fransız desteğine daha fazla tahammül etmeyeceğini 1868 yılının sonlarında açıkça göstermiştir. Osmanlı donanması, Girit'ten, Yunan topraklarına mülteci taşıyan ve Fransız bayrağı çeken iki ticaret gemisine el koymuştur. Ayrıca bölgedeki Fransız donanmasının amirali de bir daha böyle işlere bulaşmaması gerektiği hatırlatılmıştır (NA. FO. 881 / 1635, No. 2: 25 Kasım 1868).

Amiralin ülkesinden aldığı talimatı yerine getirdiği hatırlandığında gemilere el konulması, Bâbîâlî'nin, Fransa'ya gönderdiği açık bir mesajdır. Böylece iki yıldan daha uzun süredir devam eden Fransız katkısının artık sıkıcı hale geldiği ilân edilmektedir.

Ancak bir yandan İgnatiev'in tehdidine meydan okurken diğer taraftan Fransız desteğine son verme kararlılığı, aslında Yunanistan'ı çaresiz bırakma hedefine dönüktür. Bâbîâli, iki büyük garantör devleti karşısına alarak Yunanistan'ı çok güvendiği emniyet sigortalarının dayanaklılığını bir defa daha gözden geçirmeye zorlamaktadır. Diğer bir deyişle isyanın başından itibaren adaya sürekli şekilde gönderilen gönüllülerin bu iki devletin desteğine duyulan güvenle ihraç edildiği anlatılmaktadır. Kaldı ki Yunanistan'ın pervasız girişimlerinin yalnızca kendi kudreti ile ilgili olduğu da doğal olarak düşünülemez. Mesela Erskine, Osmanlı idaresinin açık uyarılarına rağmen Atina'nın, Girit'e gönüllü göndermeye devam ettiğini belirtmektedir. Erskine, Şıra (Syra)'daki İngiliz konsolosu Lloyd'un verdiği bilgileri naklederek yaklaşık 200 gönüllünün Girit'e gitmek üzere Panhellenion gemisine bindirildiğini açıklar. Ayrıca iki adet Armstrong topu da Enosis gemisine yerleştirilmiştir. İngiliz elçiye göre bütün bu faaliyetleri engellemek için Yunan hükümeti hiçbir çaba göstermemiştir. Hatta elçi, hükümetin malzemeleri bizzat tedarik ettiği ve gönüllülerin maaşlarını ödediğini de ileri sürecektir. Erskine'e göre bütün bu gelişmeler, Bâbîâli'nin gönüllüler konusundaki haklılığını gösterdiği gibi Yunan hükümetinin *büyük bir yalancı* olduğunu da ispat etmektedir (NA. FO. 881 / 1635, No. 4: 28 Kasım 1868).

Atina'daki İngiltere temsilcisinin sözlerinin, ülkesinin isyan boyunca Osmanlı yanlısı bir siyasî pozisyon takınmasıyla ilgili olduğu düşünülebilir. Ancak bu siyasî tercihin etkisi bir yana Yunan hükümeti, son ana kadar isyana kendi vatandaşları aracılığıyla destek vermeye devam etmiştir. Hatta Bâbîâli verdiği ultimatomla sorunu bir üst aşamaya taşıdığı ve savaştan önceki son diplomasi fırsatını sunduğunu gösterse de Yunanistan'ın gönüllü göndermekteki ısrarı sürecektir. Nitekim 1868 yılının Aralık ayında ilân edilen ultimatomla rağmen Yunan hükümeti geri adım atmayacaktır. Üç garantör devlet, Bâbîâli'nin özellikle gönüllüler konusundaki taleplerinin acilen yerine getirilmesini istese de olumlu cevap alamayacaktır. Yunan hükümeti, yalnızca orduda görevli askerlerin gönüllü çetelerine katılmasını engelleyeceğini belirtir. Ancak Petropoulaki başta olmak üzere sivil halkın katıldığı gönüllü birliklerine müdahale etmeyeceklerini açıklar (NA. FO. 881 / 1635, No. 14: 10 Aralık 1868).

Büyük devletlerin de destek verdiği Osmanlı taleplerini ikiye ayırması, Yunanistan'ın en baştan itibaren Girit İsyanı için gönüllü birliklerinin organizasyonuna devlet olarak dâhil olduğunu ifşa etmektedir. Üniformalı askerlerin isyana gönüllü organizasyonları altında katılmasını engelleyeceğini söylemesi, aslında Yunan genelkurmayının çetecilik faaliyetini organize ettiğini anlatmaktadır. Nitekim Atina'daki Osmanlı temsilcisi Yanko Fotiyadis'in verdiği bilgiler de bu hükmü şüpheye yer bırakmayacak biçimde doğrulamaktadır. Fotiyadis, 1861 yılında Atina elçiliğine tayin edilmiş ve 1870 yılına kadar sürdüreceği bu görev sırasında karşılaştığı en önemli sorunların başında Girit İsyanı gelmiştir (Kılıç 2021: 91-92). Fotiyadis, özellikle Nauplia bölgesindeki Yunan birliğinin, gönüllü çetelerinin sevk ve idare edilmesinde başrolü oynadığını belirtecektir. Hatta Osmanlı elçisine göre hükümet, açıkça gönüllüleri teşvik ettiği gibi üniformalı askerleri de Girit'e gitmesi için cesaretlendirmekte ve depolarında bulunan silahları bu kişilere dağıtmaktadır (NA. FO. 881 / 1635, No. 15: 29 Kasım 1868).

Yaklaşık bir yıl evvel Başbakan Komondoros, isyanın bir an önce bitmesini istediklerini söylese de 1868 yılının sonlarındaki sahne, bambaşka bir dekora sahiptir.

Tuhaf bir değişim hatta çelişki gibi görünse de Yunan siyasetindeki bu dramatik kayma, muhtemelen iki temel dinamikle yakından ilgilidir. Birincisi Yunan iç kamuoyu veya siyaseti ile ilgili olmalıdır. Pek çok muhalif siyasî örgütlenmeden oluşan Yunan siyaseti, adeta bir rol kapma arayışı ve mücadelesi ile eşanlımlıdır. Dolayısıyla neredeyse her hükümetin özellikle Osmanlı Devleti ile yaşanan sıradan meselelerde bile oldukça canlı bir kamuoyu ile raks etmek zorunda olduğu açıktır. Bir başka ifade ile Osmanlı hükümetinin makul olduğu tartışılmayacak talepleri dahi milliyetçi bir retorikle kolayca *namus* meselesi haline getirilebilmektedir.

İkinci dinamik ise pek de rasyonel olduğu söylenemeyecek bu kamuoyunun, büyük devletlere sunduğu verimli ortamlarla ilgilidir. Yunan kamuoyundaki bu heyecan dolu atmosfer, büyük devletlerin kendi senaryolarını uygulamaya koyarken aradıkları ortakları kolayca bulmalarına yardım etmektedir. Mesela Bâbîâli, Yunan hükümetinden gönüllü olarak Girit'e giden Yunan vatandaşlarını engellemesini isterken Petersburg'dan yükselen ses, Atina'da yankılanacaktır. Rusya Hariciye Nazırı Gorçakov'a göre Yunan Anayasası, Yunan vatandaşlarına kendi ülkelerine yönelik olmayan bir tehdide karşı savaşma hakkını da vermektedir. Bu sebeple Yunan Kralı'ndan gönüllüleri engellemesini talep etmek, anayasayı çiğnemesini istemekle aynı anlama gelmektedir (NA. FO. 881 / 1635, No. 11: 8 Aralık 1868).

Gorçakov'un sözleri, 19.yüzyıl boyunca devam eden ve merkezinde Osmanlı Devleti'nin istikrarsızlaştırılmasının yer aldığı *Büyük Rus Stratejisi*'ne mâl edilebilir. mesela Napoleon Harpleri'nden sonra Avusturya, Fransa ve İngiltere, Osmanlı Devleti'nin Avrupa dengesi için vazgeçilmez olduğu konusunda uzlaşırken özellikle I. Nicholas'ın tahta çıkmasıyla birlikte Rusya tamamen aksini düşünecekti (Bitis 2006: 1-15; LeDonne 2016: 298-332). Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi 1844 yılında gerçekleştirilen Anayasa Kongresi'nde Helen yayılmasının hukukî çerçevesinin kayıt altına alındığı da akıldan çıkarılmamalıdır. Böylece genç Yunan Krallığı, varlığını dayandıracağı meşruiyet kaynağını oluştururken aynı zamanda büyük devletlerin enstrümanı olacağını da ilan etmektedir. Nitekim Yunan Ceza Kanunnamesinde de anayasada açıkça yer alan bu saldırgan siyaset suç olmaktan çıkarılmış ve Yunan vatandaşlarının Osmanlı topraklarındaki silahlı faaliyeti adeta bir devlet organizasyonuna dönüştürülmüştür.

Yukarıda ifade edildiği gibi Ceza Kanunnamesinin 136. Maddesi ile Yunan vatandaşlarının Osmanlı topraklarında yürüteceği silahlı faaliyet, suç olmaktan çıkarılmıştı. Yunanistan'ın, kurulduğu andan itibaren Osmanlı topraklarında yürüttüğü eşkıyalık faaliyetinin iç hukukla tahkim edilmesi, bu tip eylemlerin bir devlet politikası olduğunu göstermektedir. Nitekim Yunan hukuk külliyyatını da yakından takip ettiği anlaşılan Osmanlı yöneticilerine göre *Yunan konstitüsyonunun vaz' u hâli karada haydûdluğu ve denizde korsanlığı meşrû' ve memdûh etmekten ibârettir*. Oysa *konstitüsyon denilen nizâm bir mülkûn mu'âmelât-ı dâhiliyesine* ait bir metindir. Bir devletin içişlerini dayandıracağı temel metin olan anayasanın komşu bir devlete karşı yürütülen saldırganlığı yasal hale getirmesi, Bâbîâli'ye göre kabul edilemez. Dolayısıyla *böyle bir hükûmetle politikaca ve ticâretce münâsebet üzre bulunmak* mümkün değildir (BOA. İ. MTZ (01), 15 / 461: 8 Ocak 1869).

Bâbîâli'nin, yukarıdaki cümlelerle Yunanistan'ı *haydut devlet* olarak nitelendirdiği açıktır. Ancak Bâbîâli'nin değerlendirmesine diğer devletlerin hatta Girit İsyanının başından itibaren Yunanistan'a hayli içten destek sunan Fransa'nın da katılması oldukça önemlidir. Moustier, İstanbul'daki temsilcisine gönderdiği yazıda Yunanistan'ın, isyan boyunca gönüllü topladığı ve adaya gönderdiğini (artık) kabul etmektedir. Fransa Hariciye Nazırına göre Yunan devleti, kendi topraklarında Osmanlıya karşı yürütülen her türlü düşmanca faaliyete bir an evvel son vermelidir. Ayrıca Yunanistan savaşıyla sonuçlanacak tehlikeli eylemlerini sonlandırmak zorundadır (BOA. İ. MTZ (01), 15 / 462: 9 Kânûn-ı Sâni 1869).

Fransa'nın siyasetindeki bu radikal değişim, Osmanlı yönetiminin izlediği diplomasi ve bu diplomasinin dayandığı zeminin haklılığını ispat etmektedir. Yunanistan'ın gönüllü veya eşkıya toplama işini organize ettiğini aslında bütün Avrupa devletleri yakından bilmektedir. Dolayısıyla Bâbîâli'nin bu konudaki şikâyeti ve talebi son derece makuldür. Mesela İtalya da Yunanistan'ın eşkıyalık faaliyetine derhal son vermesi ve gelecekte yeni sıkıntıların ortaya çıkmaması için Bâbîâli'nin isteklerinin karşılanması gerektiğini düşünmektedir (NA. FO. 881 / 1635, No. 10: 7 Aralık 1868). Hem Fransız hem de İtalyan siyasetindeki Osmanlı yanlısı seyir, muhtemelen sahadaki gerçeklerin saklanamayacak kadar berrak olması ile ilgilidir. Kısacası Osmanlı Devleti, komşusunu eşkıyalık ile suçlarken herkes tarafından bilinen bir hakikati ilân etmektedir. Kaldı ki Bâbîâli'nin iddialarını doğrularcasına Yunan hükümeti, Girit'e gitmeleri kaydıyla pek çok mahkûmu da serbest bırakmıştır. Ayrıca Petropoulaki'nin gönüllü toplamasına da destek olmaktadır. Yunan Dışişleri Bakanı Deliyannis, Osmanlı elçisi Fotiyadis'e söz verdiği halde çete faaliyetleri engellenmediği gibi Atina hükümeti tarafından bizzat desteklenmektedir. Bir başka ifade ile Yunanistan, savaş halinde olmadığı bir ülkenin topraklarının işgal edilmesi için ciddi çabalar harcamaktadır (NA. FO. 881 / 1635, No. 26: 5 Aralık 1868).

Yunanistan'ın, herhangi bir endişe ya da mahcubiyet hissetmeden eşkıyalığı bir meslek/devlet siyaseti haline getirmesi, yukarıda çizilen çerçeve ile ilgilidir. Devlet kurulduğu andan itibaren varlığını saldırganlık üzerine inşa edince hem içeride hem de dışarıda buna uygun davranışlar sergilenmesi kaçınılmaz olmuştur. İç kamuoyu milliyetçi hislerle sürekli canlı tutulurken büyük devletlerle kurulan ilişki de bu yayılma siyaseti ekseninde gerçekleşmiştir. Kısacası Yunanistan, bağımsız bir devlet haline getirildiği andan itibaren Osmanlı ile ilişkilerini, *olağanüstü hal* ana fikri üzerinden şekillendirmiştir (Pinar 2012: 208).

Pek de sağlıklı olduğu söylenemeyecek bu ruh hali, Yunanistan'da nefrete ve korkuya yol açmıştır. Girit'e gönderdiği gönüllülerin Osmanlı Devleti'ni rahatsız ettiğini bildiği için topraklarının Türkler tarafından işgal edileceğinden endişe duymaktadır (NA. FO. 881 / 1635, No. 45: 8 Aralık 1868). Ancak bu faaliyetine son vermeyi de düşünmez çünkü devletin varlığı, Türk karşıtlığı ile eşanlamlıdır. Böylece Osmanlı topraklarına doğru yayılma mecburiyeti, akut bir siyasî tercih olmanın ötesinde var olmakla ilgili hâle gelir. Yunanistan kendi kapasitesi ile bu çocuksu emperyal hayali gerçekleştiremeyeceğini bildiği için hâmlerine güvenmekten başka çare de bulamaz. Bu emniyet hissinin şımarıklık hatta pervasızlığa yol açması ise gayet tabiidir. Nitekim 1868 yılının sonlarında Bâbîâli makas değiştirip gönüllülere artık daha fazla tahammül

etmeyeceğini bütün dünyaya duyurduğunda Yunan siyasî kadrolarının samimî bir şaşkınlık geçirdiği görülecektir.

İstanbul'daki Yunan temsilcisi Deliyannis'in, İngiliz meslektaşına söyledikleri, aslında isyanın başından itibaren Girit'e gönderilen gönüllülerin hem Yunanistan hem de ona destek veren devletlerin organizasyonu olduğunu ispat ediyor. Deliyannis, İngiltere elçisi Elliott ile gerçekleştirdiği mülakatta, *Petropoulaki'nin gönüllü toplanmasından şikâyet edilmesini yadırgadığını çünkü iki yıl evvel bando-mızıka eşliğinde bu gönüllüler Girit'e giderken kimsenin ses çıkarmadığını* belirtecektir (NA. FO. 881 / 1635, No. 44: 7 Aralık 1868). Yunan elçinin sözleri, yukarıda çizilen ve devlet kurulduğu andan itibaren Yunan siyasetçilerinde alışkanlık haline gelen Avrupa desteği tecrübesini gözler önüne seriyor. Kaldı ki İstanbul'daki İngiliz temsilci ile yapılan mülakatta sarf edilen sözlere Atina'dan eşlik eden cümleler de bu tespiti tartışma dışına itiyor.

Erskine, Yunan Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmede Bâbîâlî'nin, Yunan gönüllüler konusunda tamamen haklı olduğunu söyler. Ancak Yunan bakan, Osmanlı hükümetinin sorunu fazla büyüttüğü cevabını verir (NA. FO. 881 / 1635, No. 49: 9 Aralık 1868). Bâbîâlî'nin, bir sonraki hamlenin savaş olduğunu anlatan ultimatoma rağmen Yunan Dışişleri Bakanı'nın tezlerinde ısrar etmesi, yukarıda bahsedilen ve Yunan siyasetinin can suyu olan iki temel dinamikle ilgilidir. İngiliz elçi, ülkesinde gerçekleşecek bir hükümet değişikliğine umut bağlamaması zira Londra'da göreve gelecek yeni Dışişleri Bakanı'nın da aynı siyaseti izleyeceğini Yunan bakana açıkça izah eder (NA. FO. 881 / 1635, No. 49: 9 Aralık 1868). Nitekim Lord Stanley'in yerine göreve gelen Lord Clarendon da neredeyse tamamen Osmanlı tezlerini destekleyeceğini açıkça ilan etmiştir (NA. FO. 881 / 1635, No. 140: 29 Aralık 1868; Pınar 2012: 155).

İngiliz hariciyesindeki muhtemel bir koltuk değişimini beklemesi, Yunanistan'ın büyük devletlerin desteğine alıştığını açık biçimde ispat etmektedir. Ayrıca Fransız ve Rus desteğine karşın sorunun istediği gibi seyretmemesi ve İngiliz katkısını ümit etmesi, 19.yüzyıl siyasetindeki kurucu aktörü göstermesi açısından ilave bir tespit olmalıdır. Ancak büyük devletlerin sağlayacağı yardımın ötesinde Yunan siyasî elitinin üzerinde hareket ettiği zemini anlamak için manzaranın tamamlanması gerekir. Erskine'in sözleri bu siyasî resmin tamamlanmasına mutlak bir katkı sunar. İngiliz elçi, *kamuoyu, hükümetini destekliyor ve Türk nefretini beyan etmekten çekinmiyor; hatta Hellenizmin ortak düşmanına karşı birlik çağrısında bulunuyor* diyerek içerideki dinamiği de tarif eder (NA. FO. 881 / 1635, No. 49: 9 Aralık 1868).

Yunanistan'ın bu inatçı tavrı, Bâbîâlî'nin daha kesin adımlar atmasıyla sonuçlanacaktır. Erskine, 30 Aralık 1868 tarihinde Clarendon'a gönderdiği raporda Osmanlı donanmasının büyük amiralleri arasında yer alan ve Mora ile Girit arasındaki deniz ablukasını yöneten Hobart Paşa'dan aldığı mektuptan bahseder. Hobart Paşa, yaklaşık 1000 gönüllüyü esir aldığını ve hapsedtiğini belirtmekte ve böylece Girit İsyanı'nın bittiğini söylemektedir (NA. FO. 881 / 1635, No. 167: 30 Aralık 1868). Paris'teki İngiltere elçisi Lyons da Fransa Hariciye Nazırı Moustier'den aldığı benzer bir haberi nakledecektir. Buna göre Atina'daki Fransa elçisi, Hobart Paşa'nın Enosis

gemisinde bulunan yüzlerce gönüllüyü esir aldığı ve isyanın bittiğini kaydetmektedir (NA. FO. 881 / 1635, No. 170: 1 Ocak 1869).

Sonuç

Mora yarımadasında başlayan isyanın ardından bağımsız bir devlet haline getirilen Yunanistan, kurulduğu andan itibaren yayılmacı bir ideal etrafında örgütlenmiştir. Megali Idea olarak tarif edilen bu siyasetin tek hedefi doğal olarak Osmanlı toprakları olmuştur. Temel amaç, Osmanlı topraklarında yaşayan soydaşlarla birleşmek olarak tarif edilince yeni devletin siyaseti de Osmanlı idaresinin istikrarsızlaştırılması biçiminde kendini göstermiştir. 19.yüzyıl boyunca bu ana fikrin eseri olarak Yunanistan, Osmanlı topraklarında yaşayan Helenleri sürekli şekilde tahrik etmiştir. Atina'daki hemen her hükümetin bu kutsal idealden payına düşeni aldığı ve Osmanlı coğrafyasında yaşayan soydaşları tarafından başlatılan huzursuzluklara müdahil olduğu görülür.

Geniş Osmanlı toprakları arasında özellikle Girit'in, Mora İsyanı sırasında ve sonrasında bu yayılma idealinin test edilmesi açısından hayli verimli bir adres olduğu dikkati çeker. Nitekim Girit, 1866 yılının bahar aylarında patlak veren yeni bir isyana daha teslim olunca Yunan otoriteleri bir defa daha aradıkları fırsata kavuşurlar. İsyanın ilk günlerinden itibaren Atina'da göreve gelen hükümetler, vatandaşları arasından Girit'e gitmek isteyen gönüllüleri teşvik etmişler hatta bu işi bir devlet organizasyonu haline getirmişlerdir. İsyanın başarıya ulaşması ve Girit'in, Yunanistan'a bağlanması için sivil vatandaşların yanı sıra orduda görev yapan askerlerin de devlet tarafından özendirildiği açıkça tespit edilmiştir.

Yunanistan'ın 1866 yılının bahar aylarında başlayan bu faaliyeti isyanın sona ereceği 1869 yılının ilk günlerine kadar devam etmiştir. Yaklaşık üç yıl boyunca Yunan topraklarından Girit'e yönelik gönüllü akını, Bâbiâli'nin bütün tepkisine rağmen neredeyse hiç durmadan devam etmiştir. Osmanlı askerî organizasyonu karşısında başarı elde etmesi pek mümkün olmasa da gönüllüler aracılığıyla isyanın olabildiğince uzatılması, yine Yunanistan'ın kurulduğu andan itibaren alışkanlık haline getirdiği bir başka siyasî tecrübeye işaret eder.

Yunanistan, sahip olduğu askerî kapasite ile Osmanlı Devleti'ne meydan okuyamayacağını bildiği için 19.yüzyıl Osmanlı siyasetinin *büyük çaresizliği* olan Avrupa müdahalesini beklemiştir. Dolayısıyla isyanın devam ettiği her gün, Yunanistan'ın ezber haline getirdiği Avrupa yardımına biraz daha yaklaşılmaması anlamına gelmektedir. Bu tecrübeden hareketle Mora'dan ve diğer Yunan topraklarından neredeyse aralıksız biçimde gönüllü toplanmış ve Girit'e gönderilmiştir. Ancak bu organizasyonun pervasız bir şekilde sürdürülmesi, yalnızca Yunanistan'ın siyasî ve askerî kabiliyetinin eseri değildir. Özellikle Fransa ve Rusya, isyanın başından itibaren açıkça Yunan tezlerine bağlanmıştır. Üç garantör devletten ikisinin, Atina'nın minnet duyacağı bir cömertlik sergilemesi, Yunanistan'ın korkusuzca gönüllü göndermesi ve Girit İsyanında rol almasını kolaylaştırmıştır.

İsyanın başladığı ilk andan itibaren büyük devletlerin sunduğu samimî destek, Yunanistan'ın çocukça bir şımarıklığa teslim olmasını beraberinde getirmiştir. Fransa ve Rusya'nın yardımları, aynı zamanda yukarıda bahsedilen Avrupa müdahalesi

hayalinin canlı kalmasını da sağlamıştır. Ancak hem Bâbüâlî'nin kararlı siyaseti hem de İngiltere'nin isyanın başından itibaren sunduğu destek, 1869 yılının ilk aylarında Yunanistan'ın yenilgiyi kabul etmesiyle sonuçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Bitis, Alexander. 2006. *Russia and the Eastern Question: Army, Government and Society (1815-1833)*. Oxford: Oxford University Press.

Clogg, Richard. 1997. *Modern Yunanistan Tarihi*. (D. Şendil, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Jusdanis, Gregory. 1998. *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Kazancakis, Nikos. 1993. *Kaptan Mihalis*. (Nevzat Hatko, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Kılıç, Musa. 2021. "Yanko Fotiyades (Jean Photiades) Paşa'nın Bürokratik Kariyeri". Emre Aydemir-Sema Sağlık (ed). *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler III*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları. ss. 87-108.

Ledonne, John P. 2016. *Rus İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi (1650-1831)*. İstanbul: Avangard Kitap.

Mehmed Salâhaddin. 1306. *Bir Türk Diplomatinin Evrâk-ı Siyâsiyyesi*. İstanbul: Alem Matbaası.

Muharrerât-ı Resmiyye. İstanbul, tarihsiz.

Pınar, Hayrettin. 2012. "Kostaki Musurus'un Atina Sefareti ve Osmanlı-Yunan Diplomatik Krizi". *Belleken*. 76 / 275. ss.207-238.

Pınar, Hayrettin. 2012. "Osmanlı-Yunan Krizi ve 1869 Paris Konferansı". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. S.16. ss. 133-172.

Robson, M. M. 1960. "Lord Clarendon and the Cretan Question, 1868-1869". *The Historical Journal*. vol.3, No.1. ss. 38-55.

Rodogno, Davide. 2012. *Against Massacre: Humanitarian Interventions in the Ottoman Empire 1815-1914*. New Jersey: Princeton University Press.

Salzmann, Ariel. 2011. *Modern Devleti Yeniden Düşünmek: Osmanlı Ancien Régime'i*. (A. Özdemir, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sauvigny, G. de Bertier. 1962. *Metternich and His Times*. (P. Ryde, Çev.). London: Dorton, Longman and Todd.

Viereck, Peter. 2005. *Conservatism Revisited: Revolt Against Ideology*. New Brunswick: Transaction Publishers.

Arşiv Belgeleri**Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**

Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı (HR. SYS.): 482 / 1.

İrade / Girit: 241, 245, 248, 256.

İrade / Yunanistan (İ. MTZ. 01): 15 / 452, 15 / 461, 15 / 462, 15 / 482.

National Archives (NA) Foreign Office (FO): 78 / 2024.

National Archives (NA) Foreign Office (FO): 881 / 1635; No: 1, 2, 3, 4, 7, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 26, 44, 45, 49, 140, 167, 170.